

УДК 792.071.1:37.01](477)*19*

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vas.24.2023.35-45>

ТЕТЯНА МЕДВІДЬ – МАЙСТРИНЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЦЕНОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Наталія РУДЕНКО-КРАЄВСЬКА

<https://orcid.org/0000-0001-6554-5325>

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
факультет культури і мистецтв,
кафедра театрознавства та акторської майстерності,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79008
e-mail: mytsa.lv@gmail.com*

Тему дослідження присвячено висвітленню феномену, генези, параметрів і місця творчості української сценографіні Т. Д. Медвідь у національному, мистецькому та соціокультурному просторі, окреслено етапи творчого розвитку, принципи її мистецького методу та їхній вплив на сучасне сценографічне мистецтво України. У статті досліджено творчу діяльність і доробок Т. Д. Медвідь у часовому, просторовому, дієвому та творчому розвитку, зазначено сценографічні проекти Т. Медвідь, реалізовані в Харківському академічному театрі імені Т. Шевченка “Березіль” та деяких інших театрах регіону. Автором доведено, що Т. Медвідь була визначним творцем монументальної дієвої сценографії в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст., яскравим представником плеяди театральних художників останньої чверті ХХ ст., які створювали сценографічні проекти в системі образотворчої режисури.

Ключові слова: театр, сценографія, образотворча режисура, творчість Тетяни Медвідь, “Березіль”.

З вдячністю до наставниці.

На початку 2023 р. відійшла у засвіти видатна українська сценографиня, беззмінна, впродовж сорока шести років, головна художниця Харківського академічного драматичного театру ім. Т. Шевченка, “Березіль” Тетяна Медвідь. З її іменем пов’язана, без перебільшення, ціла епоха української сценографії.

Тетяна Дмитрівна Медвідь народилася 14 жовтня 1938 р. у Харкові в родині української інтелігенції. Мати – Надія Варич, родом з Галичини, працювала у Харківському комбінаті художнього фонду України художником-оформлювачем, дід Серж Варич, за походженням австрієць – був репресований у 1937 р., тато – Дмитро Медвідь, родом з Ужгорода, був мобілізований до лав радянської армії та загинув під час оборони Харкова. Дитинство Тетяни проходило у самому центрі радянського Харкова, на Бурсацькому узвозі, неподалік від театру “Березіль”, театру, який чверть сторіччя потому стане її другим домом. З дитинства Тетянка любила все робити своїми руками: випилувати меблі, а то й цілі будинки, своїм лялькам, шити їм одяг, зрештою, робити їх самих. Майструючи лялькам казковий

світ, вона ще не усвідомлювала, що все життя створюватиме матеріальні, об'ємні світи театральних вистав, адже саме цим – створенням моделі світу – і займається справжній театр.

Становлення світогляду Тетяни Медвідь відбувалося в середовищі, агресивному до всього українського, у середовищі, в якому свідомо стримувався розвиток української культури, нав'язувались консерватизм та провінціалізм. Попри безмежну материнську любов, яку Тетяні дарувала мама, боротьба за право бути собою сформувала твердий та безкомпромісний характер майбутньої художниці. 1954 р., після закінчення восьмого класу загальноосвітньої школи, Тетяна успішно склала іспити до Харківського художнього училища і стала студенткою театральньо-декораційного факультету. Її першим учителем з мистецтва сценографії був Петро Шигимага, учень сценографа-імпресіоніста Михайла Бурачека. 1960 р., у віці 22-х років, Тетяна вступила на театральньо-декораційне відділення при факультеті живопису Харківського художнього інституту до майстерні Б. Косарева. Її однокурсниками були відомі нині художники: П. Оснадчук, М. Хахін, М. Кужелев, А. Пучко, Ю. Чурсін (Іл. 1). Ось як класик української сценографії Б. Косарев згадував про студентку Тетяну Медвідь: “Надзвичайно скромна і надзвичайно талановита – такою я, насамперед, пам'ятаю Таню Медвідь. Вона завжди перебувала ніби в тіні успіхів своїх колег. А на ділі виходило, що її малюнки та ескізи, як правило, виявлялись найкращими. Тетяна була лідером у мене в групі. Вона вміла добре читати драматургію. Вона її не боялася, ніби усе життя тільки й робила, що вивчала цю п'єсу, цього драматурга. Легкості з якою вона вирішувала художні образи у виставах заздрили і ми вчителі. Лаконічність її рішень, майже емблемна стилістика була оригінальною, часом навіть, кокетливою у своїй розкутості” [8, с. 16].

1966 р. Тетяна завершила навчання сформованим майстром і була готова реалізовувати проекти будь-якої складності. За час навчання вона встигла одружитися зі своїм однокурсником Миколою Кужелевим та 1964 р. народити доньку Марину (нині провідний харківський сценограф), а 1967 р., вже після закінчення навчання – сина Ігоря. Виховуючи маленьких дітей, з 1968 року до 1970 Тетяна Дмитрівна брала участь у республіканських та всесоюзних виставках, зробила декілька сценографічних проектів у театрах Харкова та деяких інших містах України. 1970 р. Медвідь розпочала викладацьку діяльність у Харківському художньо-промисловому інституті на кафедрі рисунку, продовжуючи працювати творчо як театральна художниця.

1974 р., під час роботи над виставою «Коли водились чорти на землі» Ю. Бобошка в Харківському ТЮГу, молодшу сценографію помітив режисер А. Литко та запросив до Харківського театру ім. Т. Шевченка “Березіль”. Того ж року вона була затверджена на посаді головного художника. Розпочався другий етап у творчій біографії Тетяни Медвідь – етап опанування славетного спадку Леся Курбаса та його школи режисерського театру. За рік до цього, 1973 р., вона стала членом Харківської організації НСХ України, а п'ять років потому, 1978 р. – членом Національної спілки театральних діячів України. Ранні роботи Тетяни Дмитрівни в театрі ім. Т. Шевченка свідчать про велике зацікавлення вираженням змісту сценічної дії, драматичного конфлікту, теми вистави та її наріжних моментів. У цей період активного дослідження естетики “Березоля” та мистецьких принципів “методу перетворення” Тетяна створила низку сценографічних проектів: “Дарую

тобі життя” Д. Валєєва, 1974 р.; “Живий труп” Л. Толстого, 1974 р. (у співавторстві з чоловіком М. Кужелєвим); “Тригрошова опера” Б. Брехта, 1975 р.; “Своєю дорогою” Р. Ібрагімбекова, 1975 р. І вже за два роки молода успішна сценографія, головна художниця театру Тетяна Медвідь вирішує вчитися далі та їде до Києва, до творчої майстерні при Українському театральному товаристві, яку очолював Данило Лідер.

Від 1978 до 1982 рр. тривав наступний, третій етап творчої біографії художниці – етап вдосконалення майстерності та опанування актуальних тенденцій сучасної української сценографії, впродовж якого Тетяна з головою занурилася у дослідження сучасних практик “дієвої сценографії”. В команді учнів Д. Лідера Медвідь розпочала активно опановувати характерну особливість його методу – концептуальність. Із властивими їй характеру ґрунтовністю та наполегливістю вона почала шукати та вибудовувати концепції через виявлення надзадуму сценографічного образу, через посилення та загострення внутрішнього пластичного конфлікту. Досліджуючи впродовж чотирьох років “лідерівський метод”, Т. Медвідь щоразу наново вживалася в матеріал і виражала його через себе, спираючись на свої знання сучасних практик та професійний досвід. Цей метод відкрив їй шлях до виражального переозброєння, зміни мови та уникнення шаблонів у подальшій творчості. Впродовж цього періоду успішною можна вважати співпрацю Т. Медвідь з молодим режисером В. Івченком 1978 р. в роботі над виставою “Тил” за однойменною п’єсою М. Зарудного; режисером В. Петровим 1982 р. в роботі над виставою “Пролетарський млин щастя” В. Мережка; режисерами театру М. Гіляровським, 1979–1981 рр., та О. Біляцьким, 1983–1989 рр. – вистави: “Шлях” О. Біляцького й З. Сагалова, 1984 р., “П’ять діамантів Тев’є-молочника” за повістю Шолом-Алейхема, 1986 р., “Дай серцю волю, заведе в неволю” М. Кропивницького, 1986 р., “Воронячий гай” О. Вампілова, 1987 р., та ін.

Від середини 80-х років ХХ ст. почався четвертий етап творчої біографії художниці. Нарешті, була реалізована ініціатива Тетяни Дмитрівни й відкрилася “Мала сцена” театру. В цей період Т. Медвідь створила сценографічні проекти, які стали окрасою її творчого доробку: “Бояриня” Лесі Українки, 1991 р. (реж. Оглоблін) (Іл. 2); “Мина Мазайло” М. Куліша, 1989 р. (реж. О. Біляцький); “Король Лір” У. Шекспіра, 1991 р.; “Маруся Чурай” Л. Костенко, 1992 р.; “Гедда Габлер” Г. Ібсена, 1993 р. (реж. І. Борис) (Іл. 3); “За двома зайцями” М. Старицького, 1992 р.; “Горбань” С. Мрожика, 1994 р.; “Пригвоженні” В. Винниченка, 1995 р. (Іл. 4); “Тартюф” Мольєра, 1996 р. (реж. М. Яремків); “Чорна пантера, білий ведмідь” В. Винниченка, 1994 р. (реж. А. Бабенко); “Сни Крістіана” за п’єсою Г. Х. Андерсена “Олле Лукойє”, 1995 р. (реж. О. Кравчук) (Іл. 5); “Макбет” Е. Іонеску, 1996 р.; “Фортінбрас не прийде” В. Гітіна, 1998 р. (реж. А. Литко); “Вишневий сад” А. Чехова, 1999 р. (реж. В. Кучинський). Цей період її творчості можна вважати найбільш досконалим та усвідомленим. Сценографічні образи Т. Медвідь, створені в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., свідчили про остаточне формування авторської візуально пластичної мови, глибину трактовки теми та ідеї вистави, яскраву індивідуальність художника. Саме в цей період творчого життя, 1994 р., їй було присвоєне почесне державне звання – заслужений діяч мистецтв України, а 1999 р. Т. Медвідь стала лауреатом міжнародної премії в галузі сценографії ім. В. Клеха.

На початку 90-х років минулого століття до театру прийшла молода художниця, випускниця майстерні Б. Косарева на монументальному відділенні Харківського художньо-промислового інституту Наталія Руденко-Краєвська. Вона стала першою та єдиною ученицею Тетяни Медвідь, і з її “благословення” вже за рік самостійно створювала успішні сценографічні проекти в театрі. Крізь усе життя вона пронесла настанови своєї наставниці – безкомпромісно служити театру, ставити найвищу мистецьку “планку” на початку роботи і до останньої репетиції боротися за досконалість реалізації проекту (Іл. 6).

Упродовж роботи в театрі на посаді головного художника Т. Медвідь виховала покоління художників виконавців, бутафорів-декораторів, які під її керівництвом здатні були реалізувати найскладніші технічні завдання.

З приходом 2001 р. до театру постмодерніста А. Жолдака для Тетяни Медвідь почався наступний, п’ятий етап її творчого життя – етап творчої рецесії. Вона важко переживала кардинальну зміну атмосфери творчого процесу в театрі.

Проте у перше десятиріччя ХХІ ст. Тетяну Дмитрівну неодноразово нагороджували грамотами та подяками з нагоди ювілейних дат театру. Її роботи: макети, ескізи та ескізи костюмів у складі пересувних виставок побували в п’яти містах Криму, у Києві (неодноразово), Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Ужгороді, Херсоні та, звичайно, були регулярно представлені у виставкових просторах Харкова. 2006 р. сценографію Т. Медвідь до вистави “В джазі тільки дівчата” О. Аркадіна-Школьника за мотивами кінофільму Біллі Уайлдера в Донецькому театрі відзначили перемогою на міжрегіональному театральному фестивалі “Театральний Донбас – 2006”, і того самого року вистава отримала гран-прі на міжнародному театральному фестивалі “Мельпомена Таврії” у Херсоні. 2012 р. творчість Т. Медвідь була відзначена премією ім. Ф. Нірода, яка присуджується за вагомий внесок у розвиток театрального сценографічного мистецтва, за визначні досягнення та за високу мистецьку досконалість у цій галузі.

На початку 10-х років ХХІ ст. Т. Медвідь виконала низку проектів разом з режисером О. Аркадіном-Школьніком, серед яких “Примадонни” К. Людвіга, 2010 р., “Зойчина квартира” М. Булгакова, 2011 р., та ін. Тетяна Дмитрівна з головою поринула у творчість, проте відновитися в повній творчій формі було надто складно. Адже їй на той час вже виповнилось 70 років. Єдине, що незмінно характеризувало її нові сценографічні проекти, це досконалість і майстерність виконання, смак і професіоналізм у виборі фактур і матеріалів, добротна, виражена просторова, тональна та колірنا якість композиції. Незважаючи на поважний вік, Тетяна Дмитрівна продовжувала служити в театрі, на посаді головного художника, до жовтня 2020 р.

Творчий доробок Тетяни Дмитрівни Медвідь став вагомим внеском у розвиток мистецтва української сценографії останньої третини ХХ ст. Упродовж майже 50-ти років Медвідь послідовно і наполегливо впроваджувала актуальні принципи побудови сценографічної композиції на засадах театрального синтезу. В рамках третьої сценографічної системи (образотворчої режисури) її творчість була орієнтована на створення візуальних образів у контексті сценічної дії з метою розкриття теми, ідеї драматургічної історії та її режисерської інтерпретації. Впродовж творчого шляху Т. Медвідь зверталася до основних типів оформлення сценічної дії, які могли визначати: місце, середовище, простір, у якому відбувалася дія; окремі елементи, які ставали безпосередніми учасниками гри акторів;

зображально-пластичні, матеріально-речові образи як самостійні персонажі сценічної дії. В кожній постановці Тетяна Дмитрівна пропонувала своє індивідуальне рішення візуального образу, своє розуміння завдань оформлення сценічної дії і можливості функціонування сценографії в структурі театральної вистави. В її оригінальних проєктах активна участь у сценічній дії зображально-пластичних та матеріально-речових персонажів не виключала можливості як гри з ними акторів, так і застосування прийомів визначення місця дії. Натомість проєкти, створені за принципом ігрової сценографії, могли містити персонажні образи та організовувати сценічний простір, а у проєктах з чітким визначенням місця дії окремі елементи включалися в гру акторів, а сам простір міг ставати сценографічним персонажем.

Однією з основних характеристик театральних проєктів Т. Медвідь була присутність у її роботах дієвих сценографічних персонажів, що розкривали засобами образотворчого мистецтва тему, ідею, головні конфлікти та внутрішні протиріччя як п'єси, так і вистави відповідно до режисерської концепції. В одній виставі Медвідь могла використовувати сценографічні персонажі як одного, так і декількох типологічних характеристик, які сприймалися глядачем, як на емоційному, так і на інтелектуальному рівнях. Характерною особливістю творчого доробку Тетяни Дмитрівни було використання в різних виставах одних і тих самих візуальних елементів, які мали різне змістовне та функціональне навантаження.

Окремо варто відмітити величезну культуру виконання Т. Медвідь своїх проєктів: доречність і масштабність застосування фактур, гармонійність і збалансованість колірної рішення, вираженість тональних контрастів, органічне поєднання композиційних співвідношень та орієнтованість на кінетичність візуально-образного ряду залежно від визначеного темпоритму вистави.

Творчість Медвідь глибока й поліфонічна, вона успішно адаптувала кращі традиції трьох національних шкіл у сучасну сценографічну систему – образотворчу режисуру. Проєкти Медвідь містили як принципи наступництва, так і ідеї новаторства, були наповнені життєстверджуючим світобаченням та відчуттям індивідуального стилю. Застосовуючи принцип кліповості й мозаїчності, колажності й фрагментарності, змішання стилів у рамках однієї вистави – полістилістику – Т. Медвідь багато в чому передбачила сучасні тенденції української сценографії. Концептуальність її проєктів можна вважати предтечею утвердження в театральному мистецтві України принципів постмодернізму. Її “концепти” у виставах – це дієві сценографічні персонажі, а їх наслідування – яскраве втілення в сучасних арт-проєктах.

Зважаючи на видатний внесок Тетяни Медвідь в українську культуру, сподіваємося, що харківська спільнота подбає про належне увічнення її пам'яті, а феномен творчості Медвідь буде всебічно досліджений та популяризований, адже її пластичні ідеї є актуальними для сучасного театру, а послідовне, віддане служіння театральному мистецтву залишається прикладом професійності та безкомпромісності для молодих сценографів.

Список використаної літератури

1. Гарбузюк М. Філософія театру Леся Курбаса: від Анрі Бергсона до Альберта Айнштайна. *Життя і творчість Леся Курбаса*. Львів ; Київ ; Харків : Літопис, 2012. С. 199–207.

2. Горбенко А. Харківський театр ім. Т. Шевченка. Київ : Мистецтво, 1979. 196 с.
3. Заболотна В. Вони обрали “Березиль”. *Український театр*. Київ, 1993. № 2. С. 4–7.
4. Козак Б. Життя і творчість Леся Курбаса. Львів ; Київ ; Харків : Літопис, 2012. 656 с.
5. Кравець В. Майстер сценічних метафор. *Харківська цивілізація*. 2008. № 41.
6. Меллер В. Макетна майстерня “Березиль”. *Глобус*. Київ, 1925. № 4. 163, 164 с.
7. Руденко-Краєвська Н. Творчість Тетяни Медвідь в контексті розвитку української сценографії 1970–2000 рр. Львів, 2021. 300 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1lq-Y6UJ7FRmBVAzPslMx9Wd1zb3sSoU/view?usp=sharing>
8. Чепалов О. Ностальгія за достеменністю. *Український театр*. Київ, 1989. № 3. С. 16–18.
9. Чепалов О. Майстер образної сценографії. *Соціалістична Харківщина*. Харків, 1989. 18 червня.
10. Черкашин Р. Лист до Н. Єрмакової від 10.11.1989. Архів театру “Березиль”.

References

1. Garbuzyuk, M. (2012). The philosophy of theater of Les Kurbas: from Henri Bergson to Albert Einstein. *Life and work of Les Kurbas*. Lvov ; Kyiv ; Kharkiv : Litopys, 199–207.
2. Horbenko, A. (1979). Kharkov Theatre named after T. Shevchenko. Art. Kyiv, 196 p.
3. Zabolotna, V. (1993). They chose “Berezil”. *Ukrainian theatre*. Kyiv, 2, 4–7.
4. Kozak, B. (2012). Life and work of Les Kurbas. Lviv ; Kyiv ; Kharkiv : Lytopys, 656 p.
5. Kravets, V. (2008). The master of stage metaphors. *Kharkov civilization*, 41.
6. Meller, V. (1925). Model workshop “Berezil”. *Globe*. Kyiv, 4, 163, 164 p.
7. Rudenko-Kraevska, N. (2021). Creativity of Tatyana Medvid in the context of the development of Ukrainian theatrical design 1970–2000. Lviv, 300 p. URL : <https://drive.google.com/file/d/1lq-Y6UJ7FRmBVAzPslMx9Wd1zb3sSoU/view?usp=sharing>
8. Chepalov, O. (1989). Nostalgia for authenticity. *Ukrainian theatre*. Kyiv, 3, 16–18.
9. Chepalov, O. (1989). Master of figurative theatrical designer. *Socialikt Kharkov region*. Kharkiv, 18.06.1989.
10. Cherkashin, R. (1989). Letter to N. Yermakova dated November 10. Archive of the “Berezil” theatre.

**TATYANA MEDVID – MASTER OF UKRAINIAN THEATRICAL DESIGNER
OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURIES****Natalia RUDENKO-KRAYEVSKA**

*Ivan Franko Lvov National University,
Faculty of Culture and Arts,
Department of Theatre Studies and Acting,
Valova Str., 18, Lviv, Ukraine, 79008
e-mail: mytsa.lv@gmail.com*

The topic of the study is dedicated to highlighting the phenomenon genesis parameters and place of work of the Ukrainian theatrical designer T. D. Medvid in the national, artistic and socio-cultural space the stages of creative development, the principles of her artistic method and their influence on the modern theatrical design of Ukraine are outlined. Tetyana Dmytrivna Medvyd can be considered a representative of three Ukrainian schools of scenography: the theatre department of the Kharkiv Art Institute, the workshop of the experienced scenographer and teacher Borys Kosarev (1960–1965); mastering the philosophical principles of the “method of transformation”, the laws of theatrical synthesis and director’s theater, which were practically explored in mock-up laboratories by the artists of “Berezil” (1974–1978) in the position of chief artist, communicating with colleagues and students of Les Kurbas and V. Meller; studying in the creative workshop of D. Lider (1978–1982). In her work, Tetiana Medvid united three main scenographic schools of Ukraine: Kurbas-Meller’s “Berezil” laboratories, B. Kosarev’s school, and Danylo Lider’s scenographic classes. The article examines the creative activity and achievements of T. D. Medvid in temporal, spatial, effective and creative development, the noted theatrical designer projects of T. Medvid, realized in the T. Shevchenko Kharkiv Academic Theatre “Berezil” and some other theatres of the region. The author proved that T. Medvid was a prominent creator of monumental effective theatrical designer in Ukraine at the end of the 20th – beginning of the 21st century, a bright representative of the constellation of theatre artists of the last quarter of the 20th century, who created theatrical design projects in the system of art direction.

Keywords: theatre, theatrical design, visual direction, art of Tatyana Medvid, “Berezil”.

Стаття надійшла до редколегії 19.12.2023

Прийнята до друку 30.12.2023

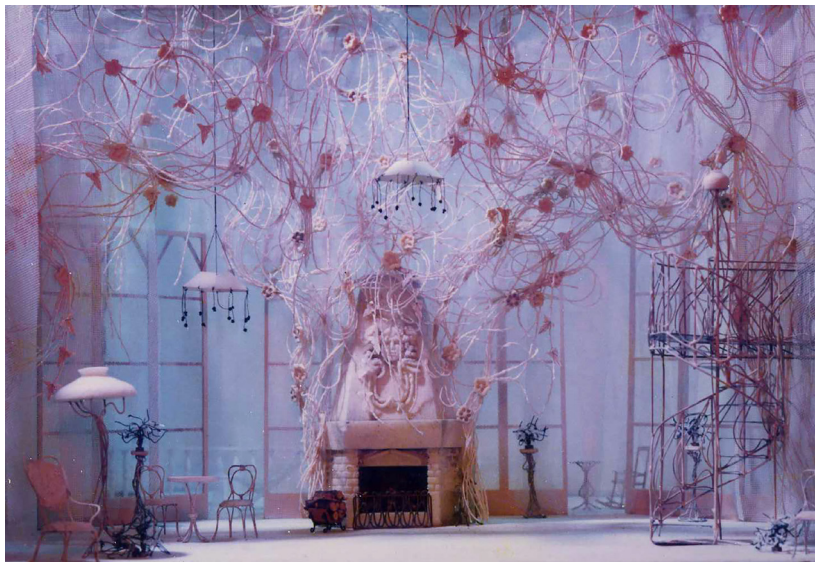

Світлина 1. Курс Б. Косарева, випуск 1966 р. Стоять: А. Пучков, М. Хахін, М. Кужелев, Ю. Чурсін. Сидять: Т. Медвідь, професор Б. Косарев, П. Оснадчук. 20 років після закінчення інституту. 1986 р. (Архів родини Т. Медвідь)

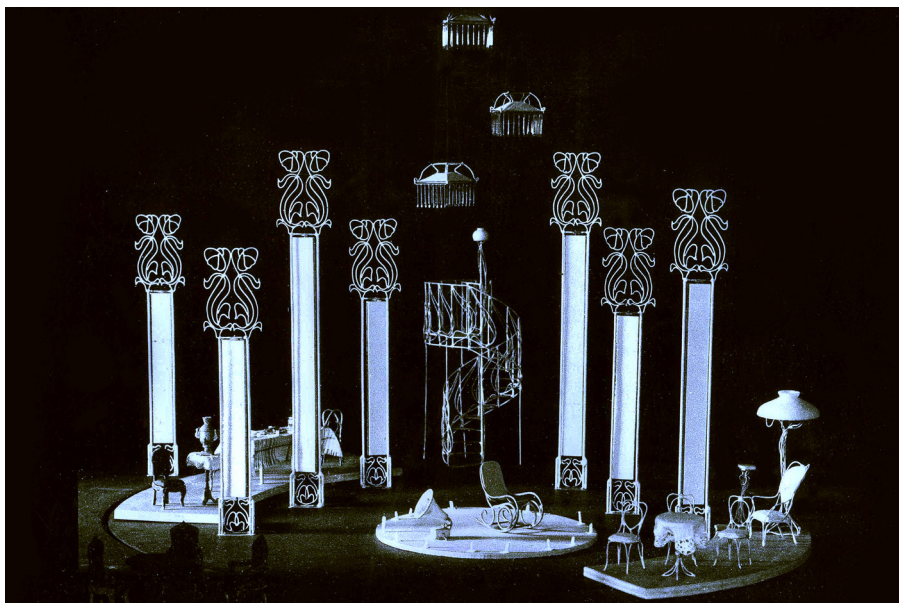

Світлина 2. Т. Медвідь. Макет до вистави “Боярина” Лесі Українки. Харківський академічний драматичний театр ім. Т. Шевченка “Березіль” 1991 р. Режисер В. Оглоблін (Архів музею театру “Березіль”)

Світлина 3. Т. Медвідь. Макет до вистави “Гедда Габлер” Г. Ібсена. Харківський академічний драматичний театр ім. Т. Шевченка “Березіль” 1993 р. Режисер І. Борис (Архів музею театру “Березіль”)

Світлина 4. Т. Медвідь. Макет до вистави “В лабіринті” за п’єсою В. Винниченка “Пригвожені”. Харківський академічний драматичний театр ім. Т. Шевченка “Березіль” 1996 р. Режисер М. Яремків (Архів музею театру “Березіль”)

Світлина 5. Т. Медвідь. Ескіз костюму до вистави “Сни Крістіана” за п’єсою Г. Х. Андерсена “Олле Лукойе”.
Харківський академічний драматичний театр ім. Т. Шевченка “Березіль”
1995 р. Режисер О. Кравчук (Архів музею театру “Березіль”)

Світлина 6. Тетяна Медвідь (праворуч) – головний художник Харківського академічного драматичного театру ім. Т. Шевченка “Березіль” зі своєю ученицею, художником-постановником цього театру Наталією Руденко-Краєвською. 1997 р. (Фото з архіву автора)